

Boeken

PROFIEL VERZETSSTRIJDER WALTER SÜSKIND

'Onverschrokken heeft hij zijn rol gespeeld'

Biografieschrijver **Mark Schellekens** over zijn 'held' Walter Süskind

Politierapport

De arrestatie van Walter Süskind op 23 september 1943 in een politierapport in Amsterdam. In zijn bezit een polshorloge, een vulpen, een vulpotlood, 133,90 gulden en 50 Reichsmark. Als beroep staat vermeld metaalbewerker. Biograaf Schellekens vermoedt dat zakenman Süskind zich hiermee hoopte te verzekeren van inzet als arbeider in een werkkamp.

De Duitse Jood Walter Süskind was bevriend met SS'ers, zo leek het, maar hielp ondertussen Joden te vluchten. Zijn levensverhaal is gevat in een biografie, documentaire, roman en film. Door **Rob Gollin**

Politierapport van 23 september 1943 met de arrestatie van Süskind.

Stadsarchief Amsterdam

Walter Süskind met zijn dochtertje Yvonne (met strik) en een vriendinnetje, voor de woning aan de Nieuwe Prinsengracht 51 in Amsterdam. De foto is gemaakt na mei 1942. Collectie Kamp Westerbork

Allemands-vriend

Zo zag de redder van vele honderden Joden uit Amsterdam eruit, eind februari 1945. Een vlegger uit Amsterdam had Walter Süskind herkend in de man die achter haar aan strompelde in een grauwe colonne van Auschwitz-gevangenen. 'Hij was mager, droeg geen jas, zijn hoofd kaalgeschoren, zijn voeten zonder sokken in klompen.'

Het zou de laatste getuigenis zijn. Süskind moet onderweg zijn bezwaken of vermoord; de nazi's, die het vernietigingskamp hadden laten evacueren bij nadering van de Russische troepen, schoten iedereen dood die het mars-tempo niet konden bijhouden. Datum en plaats van overlijden zijn derhalve weinig precies: 'op of voor 28 februari, ergens in Midden-Europa'.

Drie jaar eerder had hij zich nog betrekkelijk veilig gewaand. Süskind was als medewerker van de Joodsche Raad aangesteld als het hoofd van de Hollandsche Schouwburg in Amsterdam, de overvolle en chaotische verzamelpaats voor de deportatie naar Westerbork. Een kleine, ietwat gezette man, met rossig haar, geboren in 1906 in Lüdenscheid, Duitsland, gewezen directeur bij Unileverdochter Böck. Hij was in 1938 met zijn vrouw Hanna uitgeweken naar Nederland. Goedlachs, charismatisch, welbespraakt, zo op het oog vriend met iedereen, inclusief de SS'er Ferdinand Aus der Fünten, die leiding gaf aan de Jodenvervolgving in Amsterdam. Hij sloeg hem op de schouders en sloeg samen met hem borrels achterover. Maar intussen zette hij, soms letterlijk, de deur open voor Joden die zo de benen konden nemen, en paste de cartotheek aan om hun verdwijning te maskeren door persoonsgegevens van overledenen of gedeporeerden in te voeren.

Zijn verhaal - dat van Süskind als de Nederlandse Oskar Schindler, de Duitse industrieel die Poolse Joden beschermde - keert deze dagen weer terug. Volgende week is de première van een film van Rudolf van den Berg met

in de hoofdrol Jeroen Spitzberger. In de schaduw ervan zijn een roman op basis van het script en een biografie verschenen, op zondagavond zendt de KRO op Nederland 2 een profiel van hem uit.

Is Süskind inderdaad te vergelijken met Schindler? Biograaf Mark Schellekens (43), die aan bovengenoemde producties meewerkte, klinkt stellig. 'Er zijn overeenkomsten, ja, maar wat Süskind deed, was gevaarlijker. Hij was zelf Jood, hij was veel kwetsbaarder.'

Sinds hij als student geschiedenis in 1992 een scriptie over Süskind schreef, op basis van gesprekken met nabestaanden, verzetslieden, geredde en gedepoteerde Joden, is zijn onderwerp bij hem gebleven. Schellekens was in de jaren negentig betrokken bij een filmproductie voor het Joods Historisch Museum, een documentaire en een serie publicaties. Hoewel zijn loopbaan als historicus een andere wending heeft genomen - hij werkt op het Europees Patent Bureau in Rijswijk - is hij nog geregeld op zoek naar nieuwe informatie.

Want hij geeft het toe: een compleet beeld van degene die hij geregeld 'mijn held' noemt, bestaat nog altijd niet. Veel archiefmateriaal is verloren gegaan, getuigen zijn overleden, en bovendien was Süskind ondanks zijn jiviale optreden uiterst zwijgzaam over zijn rol. Je kon beter

Süskind had een voorkeur om jonge vrouwen van de deportatie te redden. Biograaf Schellekens: 'Apart, wel. Hij maakte avances, kennelijk'

niet teveel weten van elkaar. Het gevolg was dan ook dat de schouwburgbeheerder bij velen lang te boek heeft gestaan als een vuile verrader; bij sommigen nog steeds. Schellekens vindt dat verklaarbaar. 'De Joden zagen iemand die amicaal omging met de bewakers, die Duits sprak, die blijkbaar zelf niet met zijn gezin op transport naar Westerbork hoefde.'

Bovendien: het gros heeft het niet gered. Van de 80 duizend Joden in de schouwburg zijn naar schatting duizend volwassenen en duizend kinderen ontkomen. Via de brandgangen aan weerszijden van het gebouw of gewoon via de ingang, waarbij anderen het zicht van de niet altijd even alerte bewakers versperden. Het kwam ook voor dat die tegen betaling de andere kant opkeken. De kinderen werden uit de crèche tegenover het gebouw gehaald, soms verstoep in jutezakken. Schellekens: 'Bepalend voor het beeld was natuurlijk dat hij ook veel ne heeft gezegd tegen Joden die vroegen of hij iets voor ze kon doen.' Er doken na de oorlog dan ook verhalen op dat hij niet op de mars vanuit Auschwitz het leven liet, maar door medegevangenen is vermoord.

Nog altijd stuit Schellekens in zijn zoektocht op gegevens die hem 'weer van zijn stoel doen vallen'. Op de website van een bibliotheek in Amerika trof hij de memoires aan van Louise Rotschild, een medewerkster van de Expositur, het verbindingskantoor tussen de Joodsche Raad en de Zentralstelle für jüdische Auswanderung. Drie pagina's gingen over Süskind. Hoe hij eigenhandig pakketjes van lakens en dekens vouwde rond poppen die de nazi's de indruk gaven dat vrouwen met hun baby's de goederwagens gingen, terwijl de zuigelingen via de crèche door het verzet werden opgepikt. Hoe hij Joden via de voordeur liet ontsnappen en vervolgens met zijn elleboog aan de achterzijde een ruit kapotsloeg om de SS uit te leggen dat hij het toch ook niet kon helpen dat ze zo waren ontkomen. 'Mijn bewondering is alleen maar toe-

genomen. Onverschrokken en onbaatzuchtig heeft hij zijn rol gespeeld.'

Schellekens kwam ook een beschrijving tegen van gevangene Silvia Grohs-Martin, die eerder als artiest in de schouwburg had opgetreden. Hoe Süskind haar toelicht en toelustert dat hij wist wie ze was en gekomen was om haar te helpen. Het keert vaker terug in Schellekens' biografie: de voorkeur om vooral jonge vrouwen van deportatie te redden. 'Apart, wel. Hij maakte avances. Nou ja, niets menselijks was mijn held vreemd. Maar het had ook een praktische kant: het was makkelijker om zo iemand te laten onderduiken dan een heel gezin.'

Hij wijst op de hartverscheurende keuzes die Süskind moest maken. Toen de Duitsers alle weeshuizen hadden leeggehaald en het transport gereedstond voor vertrek, slaagde een medewerker van de Joodsche Raad, Sam de Hond, vader van opiniepeiler Maurice, erin twee jongetjes van de trein te halen. Op aandringen van Süskind moest hij ze terugbrengen: de SS zou niet accepteren dat er twee ontbraken. De beheerder van de schouwburg dacht de bewakers eerst tevreden te kunnen stemmen om vervolgens een hele groep te kunnen vrijpraten - het was hem al eerder gelukt. Maar dit keer was de plaatsvervanger van Aus der Fünten, Friedrich Streich, niet te vermurwen. De trein vertrok, met aan boord de twee jongetjes die even uit de klauwen van de bezetter waren geweest. De Hond vertelde later dat hij Süskind eenmaal terug in de schouwburg in tranen had zien uitbarsten.

Waarom de Duitsers hem uiteindelijk oppakten op 23 september 1943 - Schellekens vond onlangs de melding terug in de arrestatieboeken van de Amsterdamse politie - blijft onopgehelderd. Süskind belandde met zijn vrouw en dochtertje Yvonne in Westerbork, kon toch terugkeren naar Amsterdam, maar hoewel een onderduikadres beschikbaar was, voegde hij zich een jaar later weer bij zijn gezin. Hij had gehoord dat Hanna en

Yvonne op transport werden gesteld naar Theresienstadt.

Volgens Schellekens heeft hij tot op het laatst geloofd dat hij het wel zou redden. Een document van Aus der Fünten, nooit gevonden maar vermoedelijk een dictaat van vrijgeleide, zou hem beschermen. Een getuige vertelde hoe Süskind op het perron in Theresienstadt, waar de trein naar Auschwitz al gereedstond, nog met de brief in de hand naar de SS-leiding wilde lopen. Een jood, belast met de bewaking, duwde hem terug in de rij. Dat was het moment waarop hij brak. Hij liet zich willoos in de wagon duwen. Kort na aankomst in Auschwitz zijn Hanna en Yvonne vergast.

Enkele jaren na de laatste getuigenis uit de Auschwitz-rijen in Midden-Europa, komt nog een nalatenschap van Süskind boven water. Zijn broers, die gemengd waren gehuwd en de oorlog hadden overleefd, sturen in 1951 een metselaar naar de vroegere woning aan de Nieuwe Prinsengracht. Achter een steen bij de open haard op de eerste verdieping haalt deze een hele partij edelstenen tevoorschijn. Het was volgens Schellekens Süskind ten voeten uit: hij zorgde voor zichzelf, maar had intussen altijd oog voor de ander.

Biografie: Mark Schellekens. Walter Süskind. Athenaeum-Polak & Van Gennep. 240. € 17,95

Film: Süskind. Regie Rudolf van den Berg. Vanaf 19 januari in de bioscoop.

Roman op basis van film: Alex van Galen, Süskind, Arbeiderspers. 256 pag. € 17,50

Documentaire: De duivelse dilemma's van Walter Süskind. Zondagavond 15 januari, KRO, 23.30 uur, Nederland 2.

ADVERTENTIE

STEM NU OP DE FILM VAN HET JAAR 2011

Ga naar vk.nl/filmvanhetjaar en stel jouw persoonlijke Top 10 samen. De uiteindelijke lijst wordt bekend gemaakt in de Volkskrant van **donderdag 19 januari**.

Door je stem uit te brengen maak je bovendien kans op één van de 10 dvd-pakketten: **Volkskrant Filmfestival box (nr.7)**, of **George Harrison: living in the material world** en **Page One: inside the New York Times** en **tv-serie The Bridge**.

Stemmen kan tot **16 januari 24.00 uur**.

de Volkskrant